

УДК 801.82:811.161

DOI 10.35433/philology.1(89).2019.92-100

Т. В. Охріменко,

кандидат філологічних наук, доцент
(Київський національний лінгвістичний університет)

tv.okhrim@ukr.net

ORCID: 0000-0002-0657-6727

СИНКРЕТИЗМ ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТЬ "ГРОШІ" ТА "ЗНАКИ" У СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛАХ

У статті представлено лінгвокультурні та семантико-стилістичні особливості опису поняття "гроші" у порівнянні із тлумаченням поняття "знак / знаки" як чинників формування терміносистеми грошових відносин та національно-культурного феномену грошей у східнослов'янських етносів. Зроблено висновок, що гроші представляють собою культурний знак, який є не лише умовним представником чи замісником конкретного товару, абстрактної форми вартості та оплати, а й уречевленим людським капіталом, матеріальною цінністю, економічним ресурсом та благом, символом добробуту та багатства, відбитком наївної та наукової картини світу слов'янських етносів.

Ключові слова: гроші, знаки, грошизнаки, знаки вартості, знаки оплати, знаки золота, мовний знак, культурний знак.

Постановка проблеми. Міждисциплінарні дослідження феноменів із простору мови та культури, які допомагають зрозуміти особливості розвитку сучасного суспільства, сприяють формуванню цілого кола нових мовознавчих дисциплін на межі ряду суспільствознавчих наук – лінгвокультурології, етнопсихолінгвістики, соціополітлінгвістики, теолінгвістики, терапевтлінгвістики, кіберлінгвістики, юрислінгвістики, економічної лінгвістики тощо (у дослідженнях Д. В. Александрова, О. О. Баранова, І. К. Зубіашвілі, А. П. Римара, Ю. С. Степанова, А. А. Лукашанця, О. О. Анікаєвої, Н. О. Дмитрієвської, О. О. Селіванової, Л. П. Гнатюк, Т. М. Сукаленко, Д. А. Лоевського, Н. Й. Коцюби, О. О. Черхави, Ю. Ф. Прадіда, М. Д. Голева, Д. Д. Беляєва, А. С. Токарської, Н. В. Артикуца, В. Я. Радецької, З. А. Тростюк, В. П. Сніцар, С. П. Хижняк, J. Olsson, A. Johnson, R. M. Coulthard, J. M. Miller, P. M. Tiresma, A. N. Deren, J. Skonieczny та ін.).

Важливим мульти- або кросдисциплінарним об'єктом вивчення, який відображає культуру народу та особливості суспільного життя, вербалізованого у мові, є гроші як загальні еквіваленти вартості всіх предметів матеріальної культури (товарів, продуктів виробництва, послуг тощо), а також грошові відносини членів суспільства (Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовський, О. Б. Стародубцева, А. Н. Азрилян, М. А. Коваленко, М. І. Молдованов, В. А. Ющенко, А. Г. Загородній, Т. Г. Камінська).

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вивчення грошового питання визначило, перш за все, формування економічної теорії як науки, хоча гроші як уособлення світових матеріальних цінностей належать до стійких понять цілого кола суспільствознавчих дисциплін та феноменів культури. Так, у соціокультурних дослідженнях гроші називаються "медіумом соціальних комунікацій", "спеціалізованою мовою / метамовою із узагальненням, абстрагуванням, ідеалізацією", "специфічною матрицею культурної реальності", "утвердженням раціональності у системі індивідуальних та соціальних цінностей" та "колонізатором життєвого світу людини" (З. Є. Скринник). Вивчення культурного феномену грошей, грошової (монетарної) поведінки із певними стереотипами, сценаріями та соціальними ролями, грошової культури в цілому сприяє успішній адаптації індивідів до ринкових умов господарювання, засвоєнню нових форм монетарної поведінки, формуванню соціо-економічної активності та позитивного ставлення до існування в суспільстві різних прошарків (М. С. Шкребець). Опис грошей в якості цілісного історико-культурологічного чинника державотворчих процесів дозволяє зрозуміти культурно-мистецьке значення сучасної валюти для презентації країни на світовому рівні (А. П. Римар), побачити необхідність у досягненні гармонії, балансу між матеріальним і нематеріальним аспектами розвитку людства (В. В. Перевознюк), підвищити рівень цивілізованості відносин суб'єктів економічної діяльності (В. А. Ющенко) та, можливо, подолати давні табу відносно ставлення людини до отримання й витрачання коштів.

У східнослов'янській науці відомі праці філологів, що присвячені грошовим найменуванням та грошовій культурі в цілому. Одні з них звернені до аналізу термінології у системі окремої підмови грошового обігу, зокрема фінансового, правового та юридичного сектору грошової політики (С. М. Кришталь, О. В. Шпильківська, Л. П. Бойко, Л. Л. Михайленко, Т. М. Рудакова), інші заглиблені в етимологію та історію окремих грошових номінацій слов'янського мовного простору (Є. І. Чернов, М. Г. Рябенко, В. Д. Гладкий, І. Н. Колобова, Р. Й. Тхоржевський, О. Д. Огуй) чи вивчають пов'язаний із такими номінаціями лінгвоконцептуальний рівень мови, зокрема досліджують концепт "гроші" й протоконцепти "багатство / бідність" у їх аксіогенезі, аналізують етнічні особливості мовних картин світу

на матеріалі словників, пам'яток давньої писемності та сучасних текстів (І. О. Голубовська, Г. С. Яроцька, Я. В. Прихода, З. І. Унук, Л. І. Богданова, С. О. Дроздова, О. Я. Сурмач).

Окреслення невіршених питань. Однак, незважаючи на велику кількість традиційних концепцій грошей та сучасні дослідження культурного феномену грошей, людство не лише не має однозначної відповіді на питання, що таке гроші, а й постійно переосмислює пропонувані наукою визначення. Тому **мета даної праці** – за мовним матеріалом словникових статей східнослов'янських лексикографічних джерел (укр., рос. і блр.) дослідити зміст поняття "гроші" у порівнянні із тлумаченням суміжного поняття "знак / знаки" як чинників формування терміносистеми грошових відносин та національно-культурного феномену грошей у східнослов'янських етносів. До основного методу дослідження лексикографічних даних залучено методику діахронічного, порівняльно-історичного та лінгвофілософського аналізу понять "гроші" та "знаки".

Виклад основного матеріалу. Поняття "гроші" в економічній науці, в лоні якої воно зародилося, пояснюється низкою термінів теоретико-економічного, загальнонаукового та філософського змісту: "економічна категорія", "економічний ресурс", "економічне благо", "універсальний товар", "унікальний платіжний засіб", "міра вартості об'єктів матеріального світу", "загальний еквівалент матеріальних цінностей", "знак / знаки (вартості, оплати)". Наприклад, у східнослов'янських економічних джерелах характерними є такі визначення: *металеві та / або паперові знаки, які є мірою вартості при купівлі-продажу та виконують роль загального еквівалента, тобто виражають вартість усіх інших товарів та обмінюються на будь-який з них* (рос. Большой экономический словарь А. Н. Азриляна); *специфічний товар максимальної ліквідності* (ліквідність – це можливість оборення на гроші, здатність активів бути швидко проданими за ринковою ціною – О.Т.), *який слугує універсальним еквівалентом вартості інших товарів чи послуг* (блр. Словарь экономических терминов Борисевич Н. Н.); *економічна категорія, що означає специфічний універсальний товар, який є еквівалентом вартості інших товарів, виконує ряд суспільно-економічних функцій та представлений у готівковому обігу у вигляді грошових знаків (паперових банкнот, монет, казначейських білетів)* (укр. Економічний термінологічний словник-довідник С. А. Корнієнка, В. Я. Олійника; Фінансово-економічний словник А. Г. Загороднього, Г. Л. Вознюк). Серед цих визначень найбільшою науковою абстракцією, яка має різні відповідники у різних сферах представлення знання, є "знак / знаки". Причини ототожнення чи уподібнення понять "гроші" та "знаки" можуть бути частково зрозумілими з альтернативних теорій походження грошей.

Раціоналістична (державна) теорія походження грошей, яка виникла ще у Стародавній Греції та Римі, проголошує, що гроші є результатом домовленості між людьми щодо необхідності у спеціальних засобах для обслуговування мінового обороту; гроші є продуктом правопорядку, витвором державної влади, встановленим законом платіжним засобом і приймаються незалежно від їх металевого змісту, тобто є *умовними знаками, наділеними повною платіжною силою* (Словник фінансово-правових термінів Л. К. Воронової). З філософської точки зору, знак є *будь-якою річчю, що виконує функцію вказувати на щось інше, а не демонструвати саму себе*. Тому основні функції знаку – заміщення та вираз (Тлумачний словник основних філософських термінів В. Л. Петрушенко). При спілкуванні знак є *чуттєвим, матеріальним заміником (представником) іншого предмета, явища, події тощо задля одержання, зберігання та передачі інформації про пізнаване, в тому числі про світ ідеального*. Тому *знаки мають подвійну природу – матеріальну (із планом вираження, доступним для сприйняття, тобто формою, означником) та ідеальну (із прихованим планом змісту, тобто смислом, означуванням)* (Словарь философских терминов В. Г. Кузнецова). Отже, в рамках раціоналістичної концепції гроші уявляються умовним знаком, представленим у вигляді монети чи банкноти, матеріальним заміником абстрактного уявлення про вартість оточуючих предметів та плату за них. Такий знак несе ті платіжні функції, якими його примусово наділяє місцева влада. Гроші стають заміником мінових засобів без оперття на реальну металеву цінність – з причини тимчасової обмеженості держави у дорогоцінних металах та інших цінностях та з причини політичної кризи. На сьогодні стають актуальними й нематеріальні у традиційному сенсі, електронні знаки грошей як цифровий код вартості, що зберігається у мережі Інтернет та може не мати предметного вираження до часу придбання певного товару чи послуги.

У сучасній економіці *грошові знаки (або гроші декретні)*, введені в обіг як гроші декретом органів влади чи постановою уряду, чия справжня цінність, купівельна спроможність визначається не стільки номіналом, як можливістю їхнього обміну на певну кількість товарів чи послуг, – це лише один з чисельних видів грошей, найчастіше тимчасових (Економічний термінологічний словник-довідник С. А. Корнієнка, В. Я. Олійника), який не відбиває всього поняття грошей. Див. також іншу класифікацію різновидів грошей: *натуральні* (власне товар із самостійною вартістю та корисністю, н., зерно, худоба, хутро, срібні та золоті монети) та *символічні* (декретовані, тобто ті, які не мають самостійної вартості, н., банкноти, монети з дешевих сплавів, або білонні монети, електронні гроші, чеки, векселі, облігації, інші цінні папери) (Фінансова енциклопедія О. П. Орлюка). Знаки у загальнофілософському плані так само поділяються на *природні* і *штучні* (Новейший философский словарь А. А. Грицанова). За традиційно-філософською тріступеневою класифікацією знаків американського філософа Ч. С. Пірса, одного із

засновників семіотики – універсальної науки про знакові системи (Избранные философские произведения Ч. С. Пирса, рос. переклад), за ознаками суміжності / подібності, умовності / фактичності тощо знаки-ікони, знаки-індекси та знаки-символи можна порівняти із певними видами грошей: 1) *іконічні знаки* із фактичною, дійсною подібністю між означуваним (змістом) та означником (формою), в яких форма та зміст подібні якісно чи структурно, що можна віднести і до грошей у формі зливків із дорогоцінних металів (наприклад, гривні за часів Київської Русі), 2) *індексні (вказівні) знаки* із деякою суміжністю у часі, просторі, за причиною та наслідком тощо (наприклад, гроші із міді, бронзи, металевих сплавів, розмінні монети тощо), 3) *символічні (конвенційні, умовні) знаки*, в яких позначуване та позначаче співіснують без фактичного зв'язку або із наданою, "приписаною" подібністю, за певною домовленістю (зокрема, мовні знаки), що можна віднести й до умовних знаків вартості класичної раціоналістичної концепції утворення грошей, і до сучасних різновидів паперових, безготівкових, кредитних, електронних грошей як умовних заміників дійсних знаків вартості. Отже, деякі традиційні різновиди знаків можуть збігатися із певними розповсюдженими видами грошей. Постає наступне питання – чи можна гроші назвати штучним знаком, створеним за вимогою людського суспільства або державної влади, чи назвати їх природною, натуральною річчю, створеною еволюційно, на певному рівні розвитку соціальних відносин? На це питання може дати відповідь інша альтернативна концепція виникнення грошей – еволюційна.

Еволюційна теорія походження грошей основну увагу звертає на *товарну природу грошей* та на їх стихійне виділення із загальної маси товарів. Цю концепцію викладено в роботах теоретика із питань виникнення та функціонування механізму грошей Карла Маркса, який посилається у своїх працях на досягнення давньогрецького мислителя Аристотеля. Так, К. Маркс писав у відомій праці "Капітал": *...Через те, що гроші у певних своїх функціях можуть бути заміщені знаками грошей, виникла помилка, що гроші є лише знаки. З другого боку, тут містилося передчуття того, що грошова форма речі супроти самої речі зовнішня й лише форма виявлення захованих за нею людських відносин. У цьому розумінні кожний товар був би знаком, бо як вартість він є лише речова оболонка витраченої на нього людської праці... Товар взагалі є річчю, яка задовольняє людські потреби та може бути обмінювана на інші речі; товар відбиває споживну вартість і уособлює "добро". ...Вартість перетворює кожний продукт праці на суспільний гієрогліф, товар та товаровиробник стають персоніфікацією економічних відносин...* Аристотель свого часу доводив, що грошова форма товару є тільки далі розвинений вигляд простої форми вартості, тобто виразу вартості одного товару в будь-якому іншому товарі, н., рівняння 5 ліжок = 1 будинок не відрізняється від рівняння 5 ліжок = певна кількість грошей... Тому Маркс визначав гроші як товар, що функціонує як міра вартості, а через це безпосередньо своїм тілом або через заступника (тобто знак – О.Т.) і як засіб циркуляції. Значить, золото (або срібло) є гроші... Загадка грошового фетишу є не що інше, як загадка товарового фетишу, яка лише вражає нас своєю сліпучою формою... Гроші – "золота лялечка" перетвореного товару, що демонструє, як із простого обміну речовин товар преображається та гроші кам'яніють у скарб. Таким чином золото і срібло стають суспільними виразами надлишку або багатства (Капітал. Критика політичної економії К. Маркса, в укр. перекладі Д. Рабіновича і С. Трикоза). Отже, знаковою є природа всякого товару для обміну (купівлі-продажу), із якого еволюційним шляхом виокремлюються гроші як універсальний товар. Знаковою є будь-яка вречевлена форма товарно-грошових відносин як частини соціально-економічних відносин людей. Хоча спеціалісти із банківської справи стверджують, що сучасні гроші із товару перетворилися на певний знак, символ, число без будь-якої внутрішньої вартості. Але на цій підставі не можна стверджувати, що функція міри вартості більше не "працює"... (Гроші як міра вартості. Гроші, кредит, банки 2015–2018).

В політекономічній та філософській літературі Радянського Союзу та на пострадянському просторі гроші так само описувалися як *особливий товар (золото і срібло), що виконує роль загального еквівалента (рівноцінності), в якому виражається вартість усіх інших товарів*. Радянські гроші мали золотий вміст (із 1961 року золотий вміст карбованця – 0,987412 г чистого золота), були *знаками золота* (Політичний словник В. К. Врублевського, Л. М. Кравчука, А. В. Кудрицького). У філософських словниках пояснювалося, що гроші є *знаком, який виражає цінність товарів, тому необхідно, щоб цей знак був міцним, тривким, не зношувався і не псувався в обігу, а також щоб він міг, не знищуючись і не спотворюючись, ділитися на більшу кількість частин. Для цього використовують цінний метал (золото, срібло)...* Гроші – це *знаки із державно-правовим змістом та знаковою цінністю, що є засобом обміну товарами. Гроші одночасно є мірилом вартості товарів та засобом обігу: у першому випадку гроші є знак (і не більше), а у другому випадку – матеріальний предмет – чи то зливки золота, срібла, чи особливий папірець, в яких є діючою вартість всіх товарів та послуг (грошовий вираз цієї вартості називається ціною). ...Тому гроші можна у підсумку визначити як особливий знак, закріплений державою у вигляді правової норми, яка надає цьому умовному знаку законну владу загальноприйнятого засобу обміну товарами* (Філософія А. Г. Спиркіна; М. П. Баскіна). У сучасній економіці існує термін *економізація золота*, який позначає процес заміни золота платіжними засобами, котрі були лише його

представниками і символами. ...Замість перевезення золота почали використовувати розрахунки, здійснювані за допомогою банківських операцій (Фінансово-економічний словник А. Г. Загороднього, Г. Л. Вознюк). Отже, за радянської та пострадянської соціально-економічної політики використовувалося одночасно і розуміння грошей як внутрішньодержавної законної умовної цінності (відповідно до раціоналістичної концепції), і представлення грошей у їх світовій функції (яка спирається на еволюційне виділення товару) – як універсального платіжного засобу (пізніше електронних банківських розрахунків), як знаку золота (тобто знаку найбільш дорогоцінного світового металу), його заступника, представника та частково символу.

Функціональна концепція походження грошей розглядає їх як *засіб накопичення з метою мінімізації ризиків унаслідок невизначеності господарських перспектив; гроші як об'єднувальний елемент у часовому розрізі процесів виробництва і обігу товарів* (Словник фінансово-правових термінів Л. К. Воронової). Отже, гроші можна розглядати як поліпшений засіб при непрямому, розділеному у часі і просторі процесі товарообміну, який заміщує незручні бартерні угоди та стає засобом забезпечення від ризиків й ланкою накопичення багатства. За такого опису гроші набувають характеристики знаку (із конкретним, зрозумілим, гранично представленим планом вираження та змінним, розширеним й еволюціонуючим планом змісту). Таким чином, в усіх запропонованих альтернативних теоріях виникнення грошей, якими б різними чи навіть взаємовиключними вони не здавалися, гроші виступають у знаковій функції – як умовний представник конкретного товару, абстрактної форми вартості чи оплати, уречевленої людської праці, матеріальної цінності, економічного ресурсу чи навіть блага, загального "добра".

"Гроші" тлумачаться як знаки й у класичних тлумачних словниках східнослов'янської науки. Так, іще у XIX ст. В. І. Даль у "Толковом словаре живого великорусского языка" розподіляв поняття грошей, рос. денег ("деньги вообще", "капитал", "наличное, ходячая монета всякого рода, звонкая и бумажная", "достаток, богатство" як похідне поняття від "деньга") на металеві грошові знаки – монети (найбільш популярні у народі, які відбивали цільне поняття грошей) та паперові грошові знаки (мало доступні широкому загалу): *монета – это звонкий денежный знак, дѣньга, ходячая (или ходившая) чеканенная ценность... и всякий денежный знак; бумага – писчая бумага, всякого рода деловое письмо, ... ассигнация, бумажный денежный знак* [1: 1: 245, 708–710; 1: 2: 570]. Асигнації присвячено окрему статтю словника: *ассигновка, ассигнация – бумажный денежный знак, взамен и для размена на звонкую монету ... кредитный билет, який може падати в ціні против звонкой монеты; ассигновать – назначать, определять, разрешать к отпуску и приѣму деньги, вещи* [1: 1: 43]. Відомо, що до середини XIX ст. асигнації у дореволюційному значенні цього слова не просто знизилися в ціні, а й були повністю анульовані. Тому відомості, що зберігаються у словникових статтях визначного слов'янського лексикографа-енциклопедиста В. І. Даля, залишаються цінним культурологічним матеріалом.

Б. Д. Грінченко у "Словарі української мови" при зверненні до широкого порівняльно-історичного контексту родове поняття грошей ("денег") також описував як похідне утворення від видової назви грошової одиниці: *укр. гріш, застар. польск. грошь та стар. мідна монета денежка, а також із множини ж. р. копійки* [2: 1: 328; 2: 2: 282]. Б. Д. Грінченко описував гроші перш за все як монети ("гріш круглий", "монета гривенник", "гривні золоті", "таляри биті", "монета злот", "монета лев", "монета дукат", "монета дудек", "монета чех" тощо) [2: 1: 325, 328, 453, 455; 2: 2: 161, 349], що можна пояснити об'єктивно-історичними причинами (широким грошовим обігом дрібних монет) та позитивним емоційним ставленням людини саме до монети як конкретної речі, яку можна взяти до рук, сховати до кишені, накопичити певну кількість монет, згодом обміняти їх на якусь важливу у господарстві річ або ж подарувати комусь. Власне, тут відбито побутову (наївну) картину світу слов'янських етносів.

У виданні "Толковый словарь русского языка" Д. М. Ушакова пер. пол. XX ст. знаходимо семантико-стилістичне відокремлення застарілого на той момент поняття "денежный знак" та популярної за радянської доби аббревіатури "дензнак": *денежный знак (офиц. устар.) – кредитный билет; дензнак (нов.) – сокращение слов "денежный знак", н., Дензнаки образца 1921 года* [3: 1: 688, 1107]. Можливо, частота вживання традиційного виразу "грошові знаки" на позначення нової грошової реалії у СРСР спричинила появу окремого терміну "грошзнаки" (частіше русифікованого "дензнаки", "совдензнаки"). У пізніших тлумачних словниках академічного видання, у часовому відтинку від сер. XX ст. до сучасної епохи, цей термін має окрему словникову статтю, в якій він розглядається, подібно до словника Д. М. Ушакова, як скорочення від "денежные знаки" (однина "дензнак"), н., рос. дензнак – *сокращение слов "денежный знак". Дензнаки образца 1947 г.* [4: 3: 698], а у дужках "дензнак" може уточнюватися поняттям *кредитные билеты* [5: 190]. Див. також: *укр. грошзнак – скорочення: грошовий знак, н., Побачивши засмучене обличчя вчительки, ...осіклася [поштовичка] й, подавши наперед приготовані купюри грошзнаків, стала розпитувати (Б. Антоненко-Давидович); За вікном "катеринка" грає "Розлуку"... Полетіли, мабуть, засмальцьовані грошзнаки (М. Хвильовий)* [6: 802]; *блр. распад агульнадзярж. грашовага абарачэння выклікаў у 1915-20 шэраг эмісій мясц. папяровых бонаў. У Зах. вобласці Рас. рэспублікі, пазней Літ.-Бел. ССР, БССР і на далучаных да РСФСР бел. тэрыторыях у абарачэнні былі*

"совдензнаки" (з 1918), чырвонцы (з 1922) і транспартныя сертыфікаты (з 1923), а з 1924 папяровыя банкаўскія чырвонцы і казначэйскія рублі, сярэбраныя і медныя (пазней нікелевыя і бронзавыя) рублі і капейкі [7: 251]. Отже, можна зазначити, що грошзнаки означали не в цілому знаки вартості, як мало б бути при скороченні терміну "грошові знаки", а найчастіше паперові гроші у купюрах радянської грошової політики окремого періоду.

С. І. Ожегов у "Толковом словаре русского языка" сер. XX ст. так само, як його попередник В. І. Даль, охарактеризував поняття "деньги" близько до економічного терміну "знаки": 1. *Металлические и бумажные знаки (в докапиталистических формациях – особые товары), являющиеся мерой стоимости при купле-продаже, средством платежей и предметом накопления.* 2. *Капитал, средства* [8]. Таке тлумачення грошей (або дуже близьке до нього) стало традиційним у сучасних версіях тлумачних словників російської, української та білоруської мов: *металеві та паперові знаки (у докапіталістичних формаціях – особливі товари), які є мірою вартості при купівлі-продажу, засобом платежу та предметом накопичення й, відносно золотих та срібних монет, – скарбом* [5: 191; 9: 156]; *металлические монеты и бумажные знаки, являющиеся мерой стоимости товаров и средством платежа; состояние, богатство; капитал* [10: 9-10]; *металеві й паперові знаки, що є мірою вартості за купівлі та продажу* [11: 206; 12: 208; 13: 246]; *металічныя або папяровыя знакі, якія служаць мерай вартасці пры куплі-продажы; сродкі, капітал* [14; 15: 157]. Отже, тлумачні словники радянської, пострадянської та сучасної доби відбивають характерний для класичного мовознавства (від епохи В. І. Даля) зміст поняття грошей як металічних чи паперових знаків вартості (із появою радянських новоутворень: укр. "грошзнаки", рос. "дензнаки", блр. "совдензнаки" та підвищенням ролі "всерадянських" паперових знаків як заміників дійсних грошей). При тлумаченні поняття грошей враховуються три концепції їх походження з опертям на раціоналістичну (державну), характерну для політики держплану СРСР.

Широку розповсюдженість словосполучення "грошовий знак" фіксуємо у словникових статтях, присвячених поясненню лексеми "знак". Можна відзначити синкретизм у тлумаченні поняття грошей та грошових знаків як характерну тенденцію лексикографічної практики радянського періоду. Приміром, в словнику українській мові середини XX ст. подаються терміни *грошовий (рідко паперовий) знак* та *знак золота* зі спільним значенням *гроші* та наводяться наступні приклади: *вийшли нові грошові знаки, забезпечені золотом, ... а також розмінна срібна і мідна монета; господарський обіг ... обслуговується не золотом, а безготівковими розрахунками та знаками золота, тобто кредитними грішми та розмінною монетою; поштову марку названо знаком поштової оплати* [16: 639]. В словнику російської мови радянської доби *грошовий знак* виводиться поза межі статті "знак" в окрему статтю "денежный", але у прикладах так само зіставляється зі *знаком поштової оплати (поштовою маркою)* [4: 4: 1276].

У сучасних тлумачних словниках російської мови у статті "знак" (у першому значенні "позначка, зображення, предмет, яким відмічається, позначається щось") в якості прикладів так само послідовно наводяться вирази *денежные знаки (то же, что деньги в 1 знач.)* та *знаки почтовой оплаты (марка)* [5: 279]. У тлумачних словниках сучасної української мови поняття грошового знаку не має чіткого позиціонування. Так, у Словнику 2009 р. у статті "знак" не в першому значенні (предмет, позначка, зображення і т. ін., які вказують на що-небудь, підтверджують, означають щось; сигнал), а в значенні під номером три з поміткою "спец." (зображення з відомим умовним значенням) серед прикладів *буква, нотний знак, знак м'якшення, розділові знаки* дається пояснення *грошовому знаку (гроші)* та *знаку поштової оплати (поштовій марці)* [17: 469]; поняття "грошові знаки" тлумачиться як *"зображення з відомим умовним значенням"* [16: 639], а тому гармонійно включаються у загальну знакову теорію. Згадаймо графічне позначення грошей: \$ – долар, € – євро, £ – фунт стерлінгів тощо. У Словнику 2012 р. "грошові знаки" (із традиційним тлумаченням "гроші") та "знак поштової оплати" (у звичному розумінні "марка") слідує серед прикладів *прикордонний знак, знак уваги* (вияв шанобливого ставлення до когось) першого значення поняття "знак" (предмет, зображення і т. ін., якими позначається, виражається що-небудь), в той час як значення під номером два (спец.: зображення з відомими умовним значенням) пояснюється прикладами, подібним до прикладів зі Словника 2009 р.: *нотний знак, розділові знаки, м'який знак, ставити знак рівності між чим-небудь тощо* [11: 380]. У білорусько-російському словнику поняття *грашовы знак* слідує одразу за перекладом слова *грашовы* – рос. *денежный* [18: 86]. У сучасних словниках ділового мовлення прикметник "грошовий" є одним із характерних атрибутів до "знаку" та "знаку оплати" [19: 95]. Отже, фіксуємо тривалу сталість мовного ужитку, але нестійкість мовної структури терміну "грошовий знак", який довгий час супроводжував й інший термін на позначення оплати – поштову марку (знак поштової оплати).

Довідниково-енциклопедична література з економіки стає свідком того, що за часів радянської та пострадянської епохи розрізняли загальнотеоретичне визначення "гроші" та практичне, прикладне визначення конкретної "грошової одиниці", яка почасти перетиналася у визначенні із "грошовим знаком". Якщо "гроші" загалом розглядалися як *особливий, універсальний товар, загальний еквівалент вартості усіх інших товарів*, то "грошова одиниця" позначалася як *законодавчо встановлений у країні грошовий знак, основний елемент грошової системи країни, одиниця грошового виміру, н., грошова одиниця Росії* –

російський рубль, грошова одиниця США – долар США тощо. В свою чергу, термін "грошові знаки" тлумачився як *форми представлення грошей, види грошей, які беруть участь в обігу*. "Грошова система" бачилася такою, що складається не із абстрактних грошей, а з конкретних *грошових знаків країни, грошових одиниць, правил емісії та форм обігу грошей, грошових відносин, законодавчо встановлених в країні* (Современный экономический словарь Б. А. Райзберга, Л. Ш. Лозовского, Е. Б. Стародубцевой). Див. також: *грошова одиниця – це встановлений у законодавчому порядку грошовий знак, що слугує для взаємовиміру та виразу цін всіх товарів і послуг та є елементом грошової системи* (Фінансовий словник: навч. посібник М. А. Коваленко); *обслуговуючи всі сфери економічних стосунків, гроші виконують такі функції: міри вартості, засобу обігу, засобу платежу, засобу нагромадження вартості, світових грошей. У кожній із названих функцій г. мають свою специфічну форму вияву. Тому в господарській практиці назву грошей мають явища, зовні відмінні одне від одного: одиниці рахунку, в яких визначаються ціни на товари; національні грошові знаки; чужоземна валюта; записи на банківських рахунках; кошти, витрачені на придбання цінних паперів тощо* (Фінансово-економічний словник А. Г. Загороднього, Г. Л. Вознюк). Отже, грошова одиниця в політекономічному, національно-державному вимірі – це законодавчо встановлений грошовий знак країни, елемент грошової системи країни (з правилами емісії грошових одиниць, формами їхнього обігу та законодавчо встановленими в країні грошовими відносинами), вид грошей в обігу, національна валюта. Гроші в широкому, аполітичному розумінні, – це універсальний товар, вречевлена форма товарно-грошових, мінових та загалом соціально-економічних відносин суб'єктів геополітичного – національного, міжнародного та світового – простору.

Наведемо приклади законодавчо встановлених тимчасових грошових знаків у східнослов'янських країнах. Так, в Україні із 1991 по 1996 рр. грошовими знаками були "купони" – тимчасові замітники грошей, які поступово виводилися із обігу та були замінені на гривню. У важкі часи, в часи російсько-турецької війни, в Російській імперії не вистачало грошей, металу, тому замість металічних грошей вводилися паперові, наприклад, монети в 50 копійок, на яких було написано: *иміють хождение наравнѣ съ разлѣнной серебряной монетой*. В часи Радянського Союзу під час зовнішньо-економічних операцій певні прошарки населення (моряки, дипломати) отримували за межами країни заробітну плату у формі "розмінних чеків" (наприклад, чеки всесоюзного об'єднання "Внешпосылторг" "на получение товаров"). Держава це робила для того, аби зменшити у фізичних осіб кількість готівкової валюти. При формуванні грошової системи Білорусі також використовувалися різні платіжні засоби – замітники золотих і срібних монет чи зливків, неповноцінні металеві монети, паперові гроші: *Непасрэдна ролю плацежных сродкаў выконвалі залатыя і сярэбраныя манеты ці зліткі, а пазней і іх заменнікі – папяровыя грошы (асігнацыі, крэдытныя, дэпазітныя, казначэйскія і банкаўскія білеты, боны, сертыфікаты, плацежныя абавязачельствы і г.д.), непаўнацэнныя манеты з серабра, медзі, нікелю і інш. металаў*". У 1992 р. з'явився "безнаяўны бел. рубель. Білоруському рублю та розрахунковому ("разліковому") білету (ще – "бел. разліков. рубелю") надано статус єдиного платіжного засобу Республіки Білорусь [7: 250–251]. Отже, на даних прикладах бачимо, що грошовий знак був лише тимчасовим замітником дійсних грошей для населення країни, тобто грошей із дорогоцінних металів. Але грошовий знак – це не гроші в усіх функціях і виявах.

У сучасних тлумачних словниках поняття "гроші" та "грошові знаки" ("грошові одиниці", "знаки вартості", "паперові банкноти і металеві монети", "готівка") можуть вступати у часткову синонімію. Так, *грошові знаки* пояснюються рос. *то же, что деньги в 1 знач.*, тобто металеві та паперові знаки як міра вартості при купівлі-продажу, засіб платежу, предмет накопичення та скарб [5: 191, 279]; "грошовий знак" може мати позначку "фін." і тлумачиться як *знак вартості, який заміщає в обігу певну кількість коштовних металів (золота, платини, срібла); гроші у 1 знач., н., Відповідно до Закону України "Про Нац. банк України" готівка перебуває в обігу у вигляді грош. знаків – банкнот (паперових) і монет (металевих) (з наук.-популяр. л-ри) [20: 247]; грошові знаки – це знаки вартості, які замінюють в обігу певну кількість дорогоцінних металів [17: 263]. У сфері бізнесу поняття "грошові знаки" також позначає *знаки вартості, які замінюють в обігу певну кількість дійсних грошей – золотих або срібних – та виробляються із міді, нікеля, сюди також долучаються казначейські і банківські білети, тобто паперові знаки та розмінна монета* (Енциклопедичний словник бізнесмена під ред. М. І. Молдованова), тобто грошові знаки є замітниками грошей із дорогоцінних металів та усіх цінних паперів. "Грошова одиниця" у сучасній російській мові тлумачиться як *законодавчо встановлена одиниця загального еквіваленту (дійсних грошей), яка слугує для порівняння (рос. "соизмерения") та виразу цін усіх товарів та представлена грошовим знаком (грошовими знаками) із позначкою "спец." [5: 191]. Отже, прослідковується характерна риса знаку, зокрема мовного знаку, – асиметрія означуваного та означника, коли один звуковий комплекс (гроші / грошовий знак) може співвідноситися із декількома поняттями (грошова одиниця, знак вартості, вираз ціни, готівка, банкноти і монети, паперові та металеві гроші тощо) і навпаки – одне поняття (гроші) може передбачати існування цілого комплексу звуко-змістових**

варіантів, які мають ще й стилістичні особливості ("грошова одиниця" із позначкою "спец.", "грошовий знак" із позначкою "фін.").

Ситуацію із асиметрією знакової сутності поняття грошей ускладнює той факт, що у сучасних довідниках з економічних дисциплін існує окреме поняття "знаки вартості", яке тлумачиться як вид грошей, а не гроші чи грошові знаки загалом: *знаки вартості – це замітники дійсних, повноцінних грошей, тобто неповноцінні гроші* (Розвиток форм грошей. Види грошей у сучасній економіці 2010–2018.); *знаки вартості – це все-таки гроші, але їхня номінальна вартість вище реальної, тобто витраченої на їх виробництво суспільної праці. Різновидами знаків вартості є: 1) металеві знаки вартості – золота монета, що стерлася; білонна монета, тобто дрібна монета, виготовлена з дешевих металів, наприклад, міді, алюмінію; 2) паперові знаки вартості – зроблені, як правило, з паперу (тобто паперові і кредитні гроші)* (Види грошей. Гроші і кредит. Буковинська бібліотека); *знаки вартості – це замітники дійсних, повноцінних грошей, які ще називаються неповноцінними грошима (металевими чи паперовими)* (Гроші як міра вартості. Гроші, кредит, банки 2015–2018). Отже, можна засвідчити й наступну асиметрію знакової природи грошей: з одного боку, гроші – знак міри вартості товарів, але з другого боку, знак вартості – це грошова одиниця конкретної країни, грошовий знак як замітник (часто маловартісний) дійсних грошей із дорогоцінних металів, також знак золота, знак оплати, які мали умовне позначення (зображення) для зручності використання.

Висновки. За мовним матеріалом словникових статей східнослов'янських лексикографічних джерел із економіки, політики, філософії, тлумачних та перекладних словників різного періоду, словників ділового мовлення (української, російської та білоруської мов), які представляють собою й цінний культурологічний матеріал різних етапів формування мовної свідомості, було досліджено зміст та семантико-стилістичні особливості представлення номінації "гроші" у порівнянні із тлумаченням суміжного поняття "знак / знаки" як чинників формування терміносистеми грошових відносин та національно-культурного феномену грошей у східнослов'янських етносів. Відзначено, що феномен грошей включає у себе поняття грошових знаків, гроші можуть бути ними виражені у межах конкретної країни, однак ці поняття не є тотожними. На прикладі тлумачення поняття грошей прослідковано характерну рису знаку, зокрема мовного знаку, – асиметрію означуваного та означника, коли один звуковий комплекс (гроші / грошовий знак) може співвідноситися із декількома поняттями (грошова одиниця, знак вартості, знак оплати, знак золота, вираз ціни, готівка, банкноти і монети, паперові та металеві гроші тощо) і навпаки – одне поняття (гроші) може передбачати існування цілого комплексу звуко-змістових варіантів, які мають ще й стилістичні особливості ("грошова одиниця" із позначкою "спец.", "грошовий знак" із позначкою "фін."). Зроблено висновок, що гроші представляють собою культурний знак, який є не лише умовним представником конкретного товару, абстрактної форми вартості чи оплати, а й уречевленого людського капіталу, матеріальної цінності, економічного ресурсу чи навіть блага, символом національного та загального добробуту, відбитком наївної та наукової картини світу слов'янських етносів.

Перспективи подальших досліджень. Вивчення культурного феномену грошей та грошових відносин може дати плідні результати у межах лінгвокультурологічного підходу на матеріалі різних форм дискурсу у міжмовному зіставленні з урахуванням історичної динаміки. Лінгвокультурологічний підхід до вивчення грошових відносин та грошової культури на дискурсивному матеріалі дозволить з'ясувати економічний світогляд, психологічні оцінки та характеристики людини певного монетарного типу поведінки, моральні та правові норми грошових стосунків тощо. Таким чином можливо прогнозувати шляхи корекції ментального образу грошей у наступних поколіннях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : Современное написание : В 4-х тт. / В. И. Даль. – М. : ООО "Издательство АСТ": ООО "Издательство Астрель", 2003. – Т. 1. А – З. – 1158 с.; Т. 2. И – О. – 1280 с.
2. Словарь української мови / Упор. Б. Грінченко: в 4-х т. – К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. – Том 1. – 494 с.; Том 2. – 439 с.
3. Толковый словарь русского языка : в 4-х тт. / Под ред. проф. Д. Ушакова. – Т. 1. – М. : ТЭРРА, 1996. – 824 с.
4. Современный русский литературный язык : в 17-ти тт. / Ред. коллегия: С. Г. Бархударов, В. В. Виноградов, С. П. Обнорский, И. И. Толстой и др. – Т. 3: "Г-Е". – М.-Лен. : Изд-во АН СССР, 1954. – 1340 с.; Т. 4: "Ж-З". – М.-Лен. : Изд-во АН СССР, 1955. – 1364 с.
5. Толковый словарь русского языка с включением сведений о происхождении слов / РАН. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. Отв. ред. Н. Ю. Шведова. – М. : Издательский центр "Азбуковник", 2011. – 1175 с.
6. Словник української мови. У 20-ти томах / Гол. наук. ред. В. М. Русанівський. – Т. 3. – К. : Український мовно-інформаційний фонд, 2012. – 1120 с.
7. Беларусь : Энциклапедычны даведнік / Беларуская энцыклапедыя ; Рэд. калегія: Б. І. Сачанка (гал. рэд.) і інш. – Мн. : "Беларуская энцыклапедыя", 1995. – 800 с.

8. Ожегов С. И. Словарь русского языка. 1949–1990 / С. И. Ожегов. – Электронна версія : <http://www.ozhegov.com/words\6893.shtml>.
9. Современный толковый словарь русского языка / Глав. ред. С. А. Кузнецов. – СПб. : "Норинт", 2002. – 960 с.
10. Большой академический словарь русского языка / РАН. Институт лингвистических исследований / Под ред. К.С. Горбачевич. – Т. 5. – М.-СПб. : "Наука", 2006. – 694 с.
11. Словник української мови / Кер. В. В. Німчук; відп. ред. В. В. Жайворонок. – К. : ВЦ "Просвіта", 2012. – 1320 с.
12. Великий тлумачний словник СУМ / Кер. вид. проекту П. М. Мовчан, В. В. Німчук, В. Й. Клічак. – К. : "Дніпро", 2009. – 1332 с.
13. Український тлумачний словник (тезаурус) : 250000 слів / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь : ВТФ "Перун", 2016. – 1696 с.
14. Грошы / Тлумачны слоўнік беларускай мовы / пад рэд. К. Крапівы // Скарнік, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.skarnik.by/tsbm/18017>.
15. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / Пад рэд. М. Р. Судніка. – 3-е вид. – Мінск : "Беларуская энцыклапедыя" імя П. Броўкі, 2002. – 784 с.
16. Словник української мови : в 11 т. / ред. кол.: Білодід І. К. та ін.; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К. : Наукова думка, 1970-1980. – Том 3 : З. – 1972. – 744 с.
17. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та СД) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2009. – 1736 с.
18. Беларуско-рускі слоўнік : звыш 15000 слоў / уклад. І. А. Капылюў, І. У. Ялынцава. – Мінск: Современная школа, 2011. – 400 с.
19. Бріцин В. М. Українсько-російський і російсько-український словник: Сфера ділового і професійного мовлення / В. М. Бріцин, О. О. Тараненко. – К.: Вища школа, 2011. – 551 с.
20. Словник української мови: у 20-ти тт. / Наук. ред. О. О. Тараненко, С. Я. Єрмоленко. – Т. 6 "Згага – Кварт". – К. : Укр. мовно-інформ. фонд НАН України, 2015. – 992 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Dal V. I. *Tolkovyi slovar zhivogo velikoruskogo yazyka : Sovremennoe napisanie* [Explanatory Dictionary of the Living Great Russian Language : Modern Writing] : V 4-h tt. / V. I. Dal. – М. : ООО "Izdatelstvo AST" : ООО "Izdatel'stvo Astrel", 2003. – Т. 1. А – Z. – 1158 s.; Т. 2. І – О. – 1280 s.
2. *Slovar ukrainskoi movi* [Dictionary of the Ukrainian Language] / Upor. B. Grinchenko : v 4-h t. – К. : Vid-vo Akademiyi nauk Ukrayinskoyi RSR, 1958. – Tom 1. – 494 s. – Tom 2. – 439 s.
3. *Tolkovyi slovar' russkogo yazyka* [Explanatory Dictionary of the Russian Language] : v 4-h tt. / Pod red. prof. D. Ushakova. – Т. 1. – М. : TERRA, 1996. – 824 s.
4. *Sovremenniy russkii literaturniy yazyik* [Modern Russian Literary Language] : v 17-ti tt. / Red. Kollegiia : S. G. Barhudarov, V. V. Vinogradov, S. P. Obnorskiy, I. I. Tolstoy i dr. – Т. 3: "G-E". – М.-Len. : Izd-vo ANSSSR, 1954. – 1340 s. ; Т. 4: "Zh-Z". – М.-Len. : Izd-vo ANSSSR, 1955. – 1364 s.
5. *Tolkovyi slovar' russkogo yazyika s vklucheniem svedeniy o proishozhdenii slov* [Explanatory Dictionary of the Russian Language with the Inclusion of Information about the Origin of Words] / RAN. Institut russkogo yazyika im. V. V. Vinogradova. Otv. red. N. Yu. Shvedova. – М. : Izdatelskii tsentr "Azbukovnik", 2011. – 1175 s.
6. *Slovník ukrajinskoi movi* [Dictionary of the Ukrainian Language]. U 20-ti tomakh / Gol. nauk. red. V. M. Rusanivskii. – Т. 3. – К.: Ukrayinski movno-informatsiini fond, 2012. – 1120 s.
7. *Belarus : Entsiklapedychnyi davednik* [Belarus: Encyclopedic Reference] / Belaruskaia entsiklapediia ; Red. Kalgiiia : B. I. Sachanka (gal. red.) i insh. – Mn. : "Belaruskaia entsiklapediia", 1995. – 800 s.
8. *Ozhegov S. I. Slovar' russkogo yazyika* [Russian Dictionary] 1949–1990 / S. I. Ozhegov. – Elektronna versiiia : <http://www.ozhegov.com/words\6893.shtml>.
9. *Sovremenniy tolkovyi slovar' russkogo yazyka* [Modern Explanatory Dictionary of the Russian Language] / Glav. red. S. A. Kuznetsov. – SPb. : "Norint", 2002. – 960 s.
10. *Bolshoi akademicheskii slovar' russkogo yazyka* [Big Academic Dictionary of the Russian language]. – RAN. Institut lingvisticheskikh issledovaniy / Pod red. K.S. Gorbachevich. – Т. 5. – М.-SPb. : "Nauka", 2006. – 694 s.
11. *Slovník ukrainskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian Language] / Ker. V.V. Nimchuk; vidp. red. V. V. Zhayvoronok. – К. : VTs "Prosvita", 2012. – 1320 s.
12. *Velikiy tлумачnyi slovník SUM* [Great Explanatory Dictionary] / Ker. vid. proektu P. M. Movchan, V.V. Nimchuk, V. Y. Klichak. – К. : "Dnipro", 2009. – 1332 s.
13. *Ukrayinskiy tлумачnyi slovník (tezaurus)* [Ukrainian Thesaurus : 250,000 Words] : 250000 sliv / uklad. i gol. red. V. T. Busel. – К., Irpin : VTF "Perun", 2016. – 1696 s.
14. *Groshi* [Money] / Тлумачны слоўнік беларускай мовы / пад рэд. К. Крапівы // Skarnik, 2013 [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu : <https://www.skarnik.by/tsbm/18017>.
15. *Tlumachalniy slovník belaruskay literaturnay movy* [Explanatory Dictionary of the Belarusian language literaturnay] / Pad red. M. R. Sudnika. – 3-e vid. – Minsk: "Belaruskaia entsyklopediia" Imia P. Brovki, 2002. – 784 s.
16. *Slovník ukrainskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian Language] : v 11 t. / red. kol.: Bilodid I. K. ta in.; AN URSR, In-t movoznavstva im. O. O. Potebni. – К. : Naukova dumka, 1970-1980. – Tom 3 : Z. – 1972. – 744 s.
17. *Velikiy tлумачnyi slovník suchasnoi ukrajinskoi movy* [Great Explanatory Dictionary of Modern Ukrainian Language] (z dod., dopov. ta SD) / Uklad. i glav. red. V. T. Busel. – Kyiv; Irpin' : VTF "Perun", 2009. – 1736 s.

18. Belaruska-ruski slovník: zvyish 15000 slov [Belarusian-Russian Dictionary: over 15,000 words] / uklad. I.A. Kapuylov, I.U. Yalyintsava. – Minsk: Sovremennaya shkola, 2011. – 400 s.
19. Britsin V.M. Ukrainsko-rosiiskiy i rosiisk'o-ukrainskiy slovník : Sfera dilovogo i profesiinogo movlennia [Ukrainian-Russian and Russian-Ukrainian dictionary: Sphere of Business and Professional Broadcasting] / V. M. Britsin, O. O. Taranenka. – K. : Vischa shkola, 2011. – 551 s.
20. Slovník ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian Language]: u 20-ti tt. / Nauk. red. O. O. Taranenka, S. Ya. Ermolenko. – T. 6 "Zgaga – Kvarta". – K. : Ukr. movno-inform. fond NAN Ukrainy, 2015. – 992 s.

Охрименко Т. В. Синкретизм в толковании понятий "деньги" и "знаки" в восточнославянских лексикографических источниках.

В статье исследованы лингвокультурные и семантико-стилистические особенности описания понятия "деньги" в сравнении с толкованием понятия "знак / знаки" как факторов формирования терминосистемы денежных отношений и национально-культурного феномена денег у восточнославянских этносов. Сделан вывод о том, что деньги представляют собой культурный знак, который является не только условным представителем или заместителем конкретного товара, абстрактной формы стоимости и оплаты, но и овеянным человеческим капиталом, материальной ценностью, экономическим ресурсом и благом, символом благосостояния и богатства, отражением наивной и научной картины мира восточных славян.

Ключевые слова: деньги, знаки, дензнаки, знаки стоимости, знаки оплаты, знаки золота, языковой знак, культурный знак.

Okhrimenko T. V. Syncretism of the Interpretation of the Concepts of "Money" and "Signs" in the East Slavic Lexicographic Sources.

In this article, the phenomenon of money is considered, which denotes the equivalent of the value of all items of material culture. Money forms special social relations – monetary – and they form monetary behavior of society. The purpose of this work is to study the content of the concept of "money" in comparison with the interpretation of the related notion "sign / signs" on the basis of articles of East Slavic lexicographic sources (Ukrainian, Russian and Byelorussian). These concepts form the terminological system of monetary relations and the monetary culture of the Eastern Slavic ethnic groups. The main method of studying lexicographic data involves the method of diachronic, comparative-historical and lingua-philosophical analysis of the concepts of "money" and "signs". The article states that today money becomes an important interdisciplinary object of studying a whole range of new linguistic disciplines on the brink of various social sciences. The analysis of the vocabulary showed us : the most popular scientific abstraction, by means of which the concept of money is interpreted in the East Slavic lexicographic practice from the XIX century to the present, there are "signs / signs", in particular in the design of "money notes", "money notes" (Russian, belorussian "money notes", "money notes"), "metal and paper notes", "signs of value", "signs payment", "signs of gold". The reasons for assimilating the concepts of "money" and "signs" lie not only in the use of formal and substantive features of alternative theories of the origin of money (rationalist, evolutionary and functional), but also in the linguistic and philosophical affirmation of the sign nature of the cultural phenomenon of money and monetary relations of members of society. Significance is represented by the asymmetry of the form and content of monetary nomination, the logical and philosophical characteristics of the sign structure of monetary relations, the general conformity of the classification of types of signs as icons, indexes and symbols, and the classification of types of money. Historical and modern forms of money circulation prove the philosophical thesis that a sign can be anything, a certain material or even a virtual object, which serves to indicate something else, rather than displaying itself, which contains an image with a known conditional value and represents a symbolic value for society.

Key words: money, sign, money signs, value signs, payment symbols, gold, language sign, cultural sign.